

Стојко СТОЈКОВ

Застарен и погрешен приод во интерпретацијата на средновековната историја на македонскиот народ

Историја, год. XXXVII, бр. 1-2, Скопје, 2001, с. 127 - 132

Неодамна, во издание на Институт за Национална Историја, излезе од печат книгата Историја на Македонскиот народ, том „, под редакција на Б. Панов. Се очекуваше во неа да дојде до израз квалитативниот и квантитативниот напредок на македонската историографија, во доменот на античката и средновековната историја, постигнат во последните три децении, од излегувањето на Тротомната Историја на Македонскиот народ во 1968 г. Таа требаше да претставува квалитетна синтеза на македонската историја презентирани на ниво блиско на светските стандарди во областа на историографијата и да му го претстави на читателот минато на македонскиот народ во достапна форма. За жал ваквите очекувања изостааа, главно заради непрофесионалниот однос на главниот редактор во изборот на авторите на томот. Наместо да се ангажираат докажани специјалисти за одредени периоди од македонската историја, како да се водела грижа повеќе за фамилијарните врски и за материјалната добивка, отколку за квалитетот кој е ставен на заден план.

Трудот содржи Вовед составен од Редакцијата на едицијата, Предговор од редакторот на томот, Три дела и Библиографија. Првиот дел е посветен на античкиот период и е составен од единаесет глави. Вториот дел го опфаќа средниот век и е составен од девет глави, додека во третиот дел, во две глави, се обработува културата од античкиот и средновековниот период. Тешко е да се разбере зошто сета ова огромна материја е ставена во само еден том. Се очекуваше античката историја на Македонија, која е извонредно богата, да биде претставена во посебен том. Несоодветен е и поднасловот на томот: "Македонија од праисторијата до потпаѓањето под турска власт (1371 г.)". Имено, прастара и одамна напуштена е тезата дека Македонија паднала под турска власт во 1371 г. Факт е дека по Марицката битка (1371 г.) Османлиите не завладеале ни дел македонска територија. Општо е познато дека Македонија конечно паднала под османлиска власт дури по битката кај Ровине (1395 г.).

Текстот во трудот не е снабден ни со најнеопходниот научен апарат, потоа, нема индекс на поими и имиња, нема карти, шеми на битки, реконструкција на војници, куќи или градови, нема генеалогски табелици на династии, хронолошка таблица и т.н., а во библиографијата се наведуваат и дела со нагласено популарен карактер. Покрај тоа, не е јасно во која функција е англискиот превод на текстот под илустрациите, кога во книгата нема англиски текст!!!

Што се однесува до античката историја, не се чувствуваме компетентни да дадеме свое мислење. Тоа им го препуштаме на соодветните научници. Меѓутоа, се забележува дека меѓу авторите нема ниеден специјалист за античка историја. Овој дел го пишуваат медијевистите: д-р Бранко Панов и неговиот син м-р Митко Б. Панов.

Слична е ситуацијата и со материјалот за средниот век. Ако се исклучи делот за културата, тој е пишуван речиси во целост од еден автор (Б. Панов), а не се

вклучени истакнати специјалисти-медиевисти, меѓу кои и основоположникот на македонската медиевистика професорот Т. Томоски.

Главниот впечаток што го остава прочитот на ова дело, што се однесува на средновековниот период, е дека овој труд претставува компилација од застарени ставови пренесени без единствена концепција, со големи пропусти и фактографски грешки. Сосема е застарен и приодот во обработката на историскиот материјал. Тој во себе содржи многу марксистички и панславистички гледишта.

Најдобар пример за застарени и изворно незасновани ставови претставува материјалот за богомилството и за Охридската архиепископија.

Материјалот за Богомилството задржал многу романтичарски и марксистички поставки.¹ Тоа е идеализирано (наспроти улогата на црквата, која е прикажана во доста негативно светло) и е претставено како позитивно народно (дури и народноослободително) прогресивно движење. Притоа се лансира тезата дека богомилството се зародило во кругот на охридската школа основана од свети Климент. Наводно таа дала "сестрано изградени луѓе" кои "аргументирано истапиле против востановените религиозни догми, наметнати од официјалната бугарска црква, против нејзиниот хиерархиски ред, како и воопшто против востановениот општествен и државен ред" (стр. 338). Натаму се тврди дека богомилските проповедници излегле главно од средината на Охридската школа што покажувало дека таа во ереста имала голем удел (стр. 340). Ваквите ставови претставуваат лично мислење на авторот и немаат никаква потврда во изворите. Притоа се демонстрира неразбирање на тоа што е догма и дека не постоеле некакви посебни догми на бугарската црква, туку заеднички догми на целата црква (меѓу другото и на МПЦ денес) и токму во духот на овие догми биле воспитани Светиклиментовите ученици, кои сега толку неочекувано се обвинети заширење на ереста. Во тоа изгледа се поаѓа од марксистичката теорија, која во секое антиопштествено движење гледаше нешто позитивно и затоа се заклучува дека токму образовани луѓе можат да ги видат "измамите" на "официјалната" (небаре има некоја неофицијална) црква и да истапат против нив. Но, тука авторот е во заблуда. Само ниско грамотни и очајни луѓе би можеле да и се приклучат на една слабо аргументирана деструктивна ерес. Во трудот неосновано се величи оваа негативна и антиопштествена секта во нашата историја, која меѓу другото проповедала против раѓањето деца, против сексот и брачниот живот, забранувала јадење месна храна и пиење вино, ја ширело идејата дека с# видливо е зло, забранувала да се работи и да се плаќаат даноци и сл.

Додека на богомилството му е посветена цела глава и половина, за црквата, општо, а конкретно за Охридската архиепископија нема посебно место во трудот. Црквата во периодот пред Самуиловото царство се спомнува само попатно. Но и тоа е доволно за да биде демонизирана. Нејзината улога и дејност се прикажани во духот на најантирелигиските истапи од комунистичкото минато. На пример се тврди дека свештениците им "садувале" на "наивните и примитивни христијански верници" лажни идеи за потеклото на неправдата во светот поради што тие "лесно станувале плен на религиозните заблуди", дека, заради тврдењето на Црквата дека злото потекнува од Ѓаволот, а господарите се поставени од Бога, "обесправените и угнетени луѓе" на парадоксален начин доаѓале до идејата дека тие исти господари се "слуги на Ѓаволот" (стр. 337 - 338). Од сето ова произлегува дека за појавата на

богомилството директно била виновна Црквата и нејзиното "измамничко"учење. Оттаму и самиот акт на покрстувањето на Словените во Македонија е претставен како негативен чин извршен по пат на "наметнување"(стр. 324, 327), иако е познато, барем за Византија, дека таа не користела сила во ширењето на христијанството.

За Охридската архиепископија се говори сосема сумарно по паѓањето на Самуиловото царство и притоа таа се обвинува за активно спроведување "грцизација" на населението по 1018 г. (стр. 406, 407). Ваквата теза е застарена и одамна напуштена. Со неа, всушност, се демонстрира големо незнаење и неразбирање на средновековната историја и на природата на Византијската империја, која не е ниту грчка ниту пак етничка држава. На нејзините простори се вршела ромеизација (односно придобивање свест за римско "граѓанство"), која не е поврзана со промена на етничката свест. Сосема погрешна е констатацијата дека "уште по 1018 г. грчките црковни и световни власти почнале немилосрдно да ги уништуваат македонските словенски документи и други ракописни книги ..." (курзивот е мој, С.С.). Овој преродбенски романтизам довел до појава на констатации од типот дека " ... архиепископот Теофилакт и неговите потчинети епископи ... не успеале да го разбијат етничкото единство на македонскиот народ ... и за време на византијското владеење Македонците продолжиле меѓусебно да општат на својот мајчин јазик ..." (стр. 407). Нормално - никој ниту се обидел да направи такво нешто, а и немало зошто да се прави сето тоа. За истата намера е обвинет и архиепископот Димитар Хоматијан, кој дури "настојувал" и свештениците "да се од грчко потекло" (стр. 487). Притоа, се посочува на смената на неканонски донесените унијатски бугарски епископи и се тврди дека "таквата грчка политика што ја водел архиепископот Димитар Хоматијан најверојатно била одлучувачка српските епархии да се издвојат од својата матица - Охридската архиепископија во 1219 г." (стр. 487), што е исто така произволна и изворно незаснована теза.

Во негативно светло е претставен и Свети Климент. Во трудот на пример можеме да прочитаеме дека: со "мисионерската работа на Климент ... требало преку црквите да се дејствува во смирувањето на верниците и нивното претворување во послушни поданици на бугарската држава" (стр. 604), дека Климент бил поставен за епископ во Струмица каде "требало да дејствува во правец на реализација на завладувачката политика на Симеон спрема македонските области, кои биле вклучени во рамките на Византијската империја" (стр. 317) и дека преку неговото назначување бугарскиот владетел Симеон настојувал "...од градот Струмица да направи истурена база за отпочнување на своите завладувачки походи кон Солун" (стр. 609). Сето тоа се произволни констатации кои фрлаат негативно светло на личноста и дејноста на патронот на Македонската православна црква.

Многу површно и со големо непознавање на состојбите е предаден феудализмот во Македонија по 1018 г. Читателот не ќе може да дознае што е специфичното за феудализмот во Македонија, и по што тој се разликува од добропознатата шема на западноевропскиот феудализам. Многу кратко, површно и непотполно е опишан системот на пронијата која е можеби најсуштинската карактеристика на феудализмот во Византија (соодветно и во Македонија). На страна 540 можеме да прочитаеме дека и во Душаново време во Македонија

"најдоминантен" вид рента била натуралната рента, иако е познато дека во Македонија тогаш била доминантна паричната рента, додека натуралната имала помала застапеност. Тоа е и една од основните разлики во однос на ситуацијата во Србија каде што натуралната рента продолжила да преовладува.²

Трудот изобилува со голем број неточности и материални грешки што говори дека не се познава доволно историјата што се презентира. Тоа е уште почудно ако се знае дека најголемиот дел од пропустите се дело на Б. Панов, поранешен професор по Историја на Македонскиот народ и Историја на Византија на Филозофскиот факултет во Скопје. Така на пример на стр. 309 се тврди дека Крум "си поставил за цел ... да го нападне и освои градот Солун", што нема никаква потврда во изворите. Потоа дека "на пат за Сердика на 26 јули 811 година војската на Никифор била опкружена од големи бугарски сили и откако била разбиена се дала во бегство" (стр. 310). Тоа не се случило така и таму, туку околу 300 километри источно и не на пат за Софија туку на враќање од претходно освоената од Византијците бугарска престолнина Плиска.³

Потоа се зборува за непостоечки поход на Крум во Североисточна Македонија во 812 г., за кој дури и се наведува дека "на страшни пустоши и грабежи биле изложени словенските населби по Струма и Места од страна на Бугарите (стр. 310-311). Сосема погрешно се тврди дека "Веднаш по ликвидирањето на Самуиловото Царство ... бил укинат даночниот систем воспоставен од царот Самуил и бил воведен византијскиот даночен систем (стр. 421). Во трудот можат да се најдат и мошне чудни податоци, како на пример, оној дека Македонските Словени научиле од античките Македонци да одгледуваат камили?! (стр. 289).

Трудот изобилува и со голем број изворно непотврдени податоци. На пример, можеме да откриеме дека во Самуиловото царство постоеле поголем број канцеларии, во кои работеле и судии, потчинети на врховен судија, а највисока судска инстанција бил самиот Самуил (стр. 389). На друго место пак се тврди дека во областите судската (покрај воената и административната) власт им припаѓала на областните управители -најкрупни претставници на феудалната аристократија (стр. 389, 391). Се зборува за "огромниот воено - административен и црковен апарат" (стр. 389) при Самуил, за "оловни, златни и восочни печати" на неговата канцеларија (исто). Се создава голема конфузија кога се тврди дека административно државата била поделена на поголеми области (како оние со кои управувале Драгумуж, Богдан, Илица) кои се состоеле од помали единици составени од еден град и неговите околни тврдини и за пример се дава Кракра, кога е јасно дека тој бил од ист (а можно е и од повисок) ранг со Драгумуж, додека пак Богдан управителот на внатршните тврдини секако имал повисок ранг од останатите.

Во трудот отсутствува критичкиот однос кон изворниот материјал. Така некритички е прифатен легендарен податок дека Самуил во битката на Беласица имал 360.000 војска (стр. 364). Поради таквата некритичност се вклучени во македонската историја настани, кои не се случиле на нејзина територија. Така на страница 483 стои: "Според вестите на Михаил Аталиат ... тогаш жителите кои живееле во внатрешноста на Македонија, околу т.н. Сидера (Демир Капија) се ослободиле од печенешките 'непријателски провали'" без да се сфати дека станува збор за темата Македонија и дека настаните се однесуваат на печенешките напади

во Тракија кон Едрене, а Сидера се наоѓа кај Стара планина.⁴ Се забележува и преголема слобода при користењето на изворите, при што, при нивното цитирање се уфрлаат зборови без задолжителното во таков случај појаснување.

Општ впечаток е дека на делот за средниот век од "Историјата" му недостига јасна и модерна концепција. Постоечката концепцијата, доколку може да се зборува за таква, е наследена од панславистичкото минато. Заобиколени се на пример појави како исихазмот, улогата на Света Гора, Солунското кралство, дејноста на Григориј Палама, Акиндин и други творци кои пишувале на грчки јазик. Всушност, по примерот наследен од времето на борбите со фанариотите, како наша историја се третираат само оние моменти од нашето средновековие, кои се поврзани само со словенската писмена традиција и со независните словенски политички формации во Македонија. Со тоа, голем дел од нашето средновековно минато се ампутира и се третира како туѓа историја.

На крајот сакаме да истакнеме дека без разлика на бројните слабости сметаме дека излегувањето на овој том има и своја позитивна страна. Тој ги изнесе на виделина состојбите во нашата медијевистика, која според начинот на кој се обработува и се прикажува материјалот за македонската средновековна историја во овој труд, како да не е способна да се ослободи од напуштената комунистичко-марксистичка идеологија. Ваквата состојба секако е одраз на несериозноста и на неадекватниот научен приод во обработката на средновековната историја, пред сè, на редакторот на томот, кој е и автор на најголемиот дел од изложениот материјал. Читајќи го овој труд, неминовно, се наметнува впечатокот како да се сака намерно да се деградира македонската медијевистика, да се покаже дека таа во изминатите триесетина години не напреднала ни милиметар. Во тоа и се успеало. Со жалење можеме да констатираме дека со овој труд, всушност, македонската медијевистика наместо чекор напред направи два чекори назад!